

Отримано 22.05.2024р.
Члени спеціалізованої
вченої ради
ДФ 26.133.064
Г. Грінченко, н. п.,
професор
Бровко О. О.

Голові
спеціалізованої вченої ради ДФ 26.133.064
у Київському столичному університеті імені Бориса Грінченка
доктору філологічних наук, професору,
завідувачу кафедри української літератури,
компаративістики і грінченкознавства
Факультету української філології,
культури і мистецтва
Бровко Олені Олександрівні

ВІДГУК

офіційного опонента Голованя Тараса Петровича, кандидата філологічних наук, старшого наукового співробітника відділу української літератури ХХ століття та сучасного літературного процесу Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України про дисертацію Хіхлушка Богдана Сергійовича «Образ автора та суб'єкт лірики Юрія Іздрика в контексті сучасного літературного процесу», подану до захисту на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки зі спеціальності 035 Філологія (Київ, 2024)

Актуальність теми дослідження.

Проблема автора та художніх голосів є однією з найскладніших проблем теорії літератури й загалом літературознавства. Складність спричинена багатозначністю поняття автора, а також заплутаністю дискурсу навколо нього, перманентною актуалізацією одних значень і затемненням інших залежно від теоретичного «порядку денного» і водночас дослідницькими традиціями, часом у край консервативними. В українському літературознавстві проблему автора порушено в низці праць, здебільшого на матеріалі прози, однак вона досі не здобула належного висвітлення, сумірного її складності та дискурсивній множинності. До того ж форми авторизації в ліричній поезії – нині рідкісний і дещо призабутий літературознавчий жанр, хоч поезія посідає вагоме місце в сучасній українській літературі, а її суспільний резонанс значний.

У сучасних умовах проблема автора набуває нових вимірів з огляду на те, що художня література побутує в багаторівневому медійному контексті, а зв'язок між біографічним автором та його репрезентацією в тексті доповнюється репрезентацією в численних медійних середовищах. У зв'язку з цим цілком логічним є вибір поетичної творчості Юрія Іздрика як явища, у якому медійний складник (ідеться про експериментальність крізь медійні канали, зокрема соціальні мережі, та створення нового, поетичного, бренду відомого письменника-прозаїка), імовірно, відіграв головну роль та визначив нові способи авторської присутності в ліричному тексті. Сказане свідчить про безперечну актуальність обраної теми.

Наукова новизна результатів дисертації.

Дисертаційна робота Б. Хіхлушка має наукову новизну, є помітним внеском у філологічну науку, адже вперше розкриває взаємозв'язок автора та суб'єкта лірики в поезії Юрія Іздрика, а також своєрідність просування відомим прозаїком і поетом власного авторського бренду в умовах суспільства споживання із застосуванням найефективніших його засобів – медійного та віртуального просторів. Не викликає сумніву і те, що робота виокремлює як наукову проблему та всебічно й комплексно висвітлює своєрідність позиціонування письменником себе в добу постмодернізму. Цьому сприяє якісна реконструкція дисертантом літературного та медійного контексту, порівняння особливостей просування Іздриком власного образу з тим, як це роблять інші відомі автори.

Теоретичне і практичне значення результатів дисертації.

Теоретичне значення роботи полягає в тому, що актуалізовано проблему автора з її відгалуженнями – стратегіями авторизації, авторською суб'єктивізацією тексту та запропоновано власну інтерпретацію цієї проблеми. Окремо наголосимо на теоретичній цінності висновків про своєрідність зв'язку між автором та суб'єктом лірики в поезії чільного представника сучасного літературного процесу, адже ці висновки можуть слугувати теоретичною основою для подальших досліджень сучасної лірики –

як в аспекті суб'єктивізації тексту, так і з огляду на специфіку побутування поезії в добу постмодернізму.

Практичне значення цього дослідження – можливість застосувати його як основний або додатковий матеріал у студіях з сучасної української літератури, під час вивчення літературного постмодернізму, у курсах з історії та теорії літератури. Можна погодитися з дисертантом, що висновки дослідження можуть бути використані «менеджерами літературної творчості в роботі з промоції нових авторів» (с. 18).

Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності.

Рівень дисертаційного дослідження вважаємо високим, і така оцінка зумовлена чіткістю мети, конкретністю наукових завдань, достатнім оволодінням методологією – як загальнонауковою, так і суто філологічною, глибоким осмисленням порушеної наукової проблеми, хорошим знанням джерел, залучених і як фундамент дослідження, і як засіб аргументування окремих наукових тверджень. Методологічною основою роботи стали праці зарубіжних і вітчизняних учених з теорії постмодернізму, проблеми автора й авторизації, теорії лірики, дослідження з герменевтики тексту, а також розвідки з позиціонування автора в інформаційному просторі, зокрема створення і просування авторського бренду. Потрібно наголосити, що обрана система методів суголосна меті, органічна стосовно поставлених завдань, іманентна досліджуваному матеріалу, а тому ефективна в розв'язанні порушеної наукової проблеми. Специфічні підходи філологічної науки, як-от біографічний метод, згруповані навколо окремих тематичних розділів та застосовані там, де це потрібно.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та їхня наукова достовірність.

Наукові положення дисертації виважені та переконливі, адже основані на ретельному аналізуванні та осмисленні творчого доробку письменника із застосуванням найбільш відповідної методології, спираються на критичне

прочитання наукових праць, закономірно впливають із структури роботи, яка дає змогу скласти уявлення про послідовність та етапи дослідницького процесу. Вихідні положення, прописані у Вступі, логічно взаємопов'язані. Висновки науково достовірні, бо обґрунтовані та відповідають меті.

Структура та зміст дисертації.

Досягненню поставленої мети – «з'ясувати особливості взаємозв'язку між суб'єктом лірики Ю. Іздрика та образом реального автора у медійному просторі сучасного літературного процесу» (с. 16) – підпорядкована структура дисертації. Так, перший розділ «Автор і суб'єкт лірики: сутність і функціонування» закономірно з'ясовує динамічний зміст головних понять дослідження – автора і суб'єкта лірики, причому в широкому історичному контексті. Зокрема, простеження історії поняття автора від античності до постмодернізму дало підстави дисертантові стверджувати, що універсальної теорії автора не існує та ситуативно спиратися на кілька методологічних позицій, серед яких – у широкому сенсі структурний метод (зорієнтований на самодостатність художнього твору), рецептивний (зорієнтований на активну співтворчість читача) та біографічний (зорієнтований на пошук прямого зв'язку між автором і текстом). При цьому доцільність підрозділу про поняття суб'єкта лірики полягала в тому, щоб вибрати найкоректніший термін для авторської суб'єктності тексту з-поміж поширених у літературознавчому вжитку («ліричний герой», «ліричне я», «ліричний суб'єкт» тощо). Підрозділ про своєрідність зв'язку між автором та суб'єктом лірики від епохи романтизму до постмодернізму – це продумане підтвердження того факту, що незалежно від епохи взаємозв'язок між біографічним автором та суб'єктністю тексту не зводиться ні до прямого віддзеркалення, ні до цілковитої непрозорості, а становить опосередкування, подібне до погляду «крізь тьмяне скло».

Другий розділ «Суб'єкт лірики Юрія Іздрика», як свідчить назва, з'ясовує своєрідність суб'єктної структури ліричних творів відомого письменника. Підрозділ з оглядом літературознавчих праць про прозу та

поезію Юрія Іздрика належно ієрархізовано відповідно до цінності спостережень літературознавців і критиків та збудовано так, що він переконливо підводить до головних домінант аналізованої творчості. Зокрема, світоглядною домінантою поезії письменника, на думку дисертанта, є філософування про природу світу та єство людини, а стильовою – медитативність і творення власної поетичної мови, що слугують інструментами цього філософування. Саме тому у другому підрозділі розглянуто світоглядні основи суб'єкта лірики та зроблено висновок, що вони зосереджені здебільшого навколо ідеї абсурдності світу, яка актуалізує суперечливе трактування стосунків людини та Бога, а також підносить любовне почуття як абсолютну цінність. Для переконливості висновків у наступному підрозділі проаналізовано спорідненість змісту філософування суб'єкта лірики та самого автора. Спочатку проаналізовано комунікативну структуру віршів як перехід від узагальнених філософських медитацій до персонального звернення, до того ж з урахуванням імовірних сценаріїв читання, а потім розкрито авторське самоозначення відповідно до книжкового проєкту «Summa». Тому теза про комунікативну структуру лірики Іздрика як інструмент персонального звертання біографічного автора до конкретного адресата (або щирого вираження) видається переконливою. Розгляд лірики письменника, її головних світоглядних орієнтирів на тлі некласичної естетики, зокрема тілесності та пам'яті, чому присвячено четвертий підрозділ, слугує важливим доповненням і надійним аргументуванням головних положень.

Третій розділ «Стратегії позиціонування автора» складається з трьох взаємопов'язаних підрозділів, які з'ясовують, як письменник просуває свій авторський бренд у публічному просторі, щоб бути впізнаваним і конкурентоздатним в умовах суспільства споживання; як він позиціонує себе в мережі, почасти під час активного ведення персональної сторінки у Фейсбуці; нарешті, у чому своєрідність його представлення в публічному просторі порівняно з іншими письменниками, представниками епохи постмодернізму – Сергієм Жаданом та Оксаною Забужко.

У цих підрозділах дисертант обстоює три головні тези. Перша: Іздрік, позиціонуючи себе, постає не лише як письменник, а й як музикант, а останнім часом – як актор. Водночас порівняно з іншими авторами, які намагаються бути лідерами громадської думки, він позиціонує себе винятково в митецькій площині. Друга теза: з огляду на те, що мистецька реалізація головна, то промоційна діяльність, зокрема просування власної творчості в соцмережах, не є визначальною. Третя: Створений Іздріком власний медійний образ – письменника-філософа, що рефлексує над життям та складними питаннями буття й веде замкнутий спосіб життя, почасти перегукується із суб'єктом лірики, сконструйованим у поетичних творах, що додатково свідчить про тісний взаємозв'язок біографічного автора та форм його присутності в тексті.

До сказаного додамо, що висновки дисертаційного дослідження Б. Хіхлушка – взірцеві щодо вміння підсумовувати результати, надавати їм місткого узагальненого формулювання.

Апробація результатів дисертації. Повнота викладу основних результатів дисертації у наукових публікаціях.

Висновки дисертації апробовано на чотирьох (дві – міжнародні) наукових конференціях (с. 19), основні положення оприлюднено в чотирьох одноосібних наукових публікаціях; три з них включені на дату опублікування до переліку наукових фахових видань України. Опубліковані праці віддзеркалюють результати дисертаційного дослідження.

Дотримання академічної доброчесності в дисертації та наукових публікаціях.

Аналіз тексту дисертації свідчить, що здобувач цілком дотримався вимог академічної доброчесності.

Зауваження та дискусійні положення.

Як і кожне наукове дослідження, написане на високому рівні, дисертація Б. Хіхлушка запрошує до дискусії.

1. Розглядаючи в підрозділі «Буття і смерть автора від найдавніших часів і до постмодернізму» формування поняття автора, дисертант закономірно веде

мову про автора як суспільну конвенцію, ширше – як змінний у часі суспільний інститут зі своїми механізмами авторизації. Така дослідницька логіка обґрунтована, до того ж домінує в дослідженнях проблеми автора останніх років. Однак у наступних розділах дисертант від цієї логіки здебільшого відмовляється. Подальше аналізування і загалом структура роботи свідчать, що авторський образ та суб'єкт лірики розглянуті як автономні, хоч і пов'язані, сфери з властивими їм внутрішніми закономірностями. Утім, своєрідність взаємозв'язку автора і суб'єкта лірики в сучасних умовах варто було розглянути також як авторизаційний процес, як інструмент і складник сучасного інституту авторства. Уважність та спостережливість підказала дослідникові, що потрібно вести мову здебільшого про реального, або біографічного (а не, приміром, імпліцитного), автора. І справді, місце і роль реального автора в суспільстві споживання та медіапросторі значно зростає. Але ця роль не просто цінна сама собою. Вона водночас відображає сучасні авторизаційні процеси та важливі структурні зміни в інституті авторства. Сучасний автор може використовувати ресурси численних медіасередовищ та комунікаційних каналів, щоб стати медійним персонажем і створити потужну інформаційну підтримку не тільки для просування, а й авторитетного коментування своїх творів, програмуючи сприйняття аудиторії. Тож автокоментар чи автоінтерпретація стає новим джерелом авторитетності, суголосним авторові, наділеному усвіданням, але сфокусованому тепер за межами тексту в медійному образі чи персональному бренді, а твір, відповідно, – відкритим до нетекстуальних смислів. Дотримання послідовності у трактуванні базових категоріальних понять дало б дисертантові змогу досягти більшої цілісності дослідження та дійти додаткових теоретичних висновків.

З огляду на авторизаційні процеси важливим у творчості Іздрика є згаданий у роботі факт позитивного сприйняття його віршів, часто суперечливих, а іноді прямо самоназваних «графоманією», на тлі успішних прозових творів та есеїстики раннього періоду. І цей факт міг би заслуговувати

на окремий підрозділ.

2. Окреслена непослідовність у дослідженні спричинила певний дисбаланс терміносистеми, зокрема еквівокацію терміна «автор», що вживається в кількох значеннях без необхідного смислового розрізнення. Окремо наголосимо на еквівокації словосполучення «образ автора». Цей термін має в історії теоретичних концепцій конкретний зміст, близький до імпліцитного автора, причому в такому значенні часто критикований як тавтологічний. У роботі ж його застосовано радше як медійний образ письменника. Таких збігів з огляду на багатозначність понять автора та образу слід уникати.

3. У дисертації всебічно висвітлено своєрідність літературної діяльності Юрія Іздрика в умовах суспільства споживання із застосуванням маркетингових стратегій, зокрема просування свого письменницького образу за допомогою цифрових технологій у тих чи тих медійних середовищах. І якби дослідник більше уваги приділив питанню про те, як ця діяльність впливає на структуру поетичних текстів та формує суб'єкт лірики Іздрика (ідеться про суто ринкові механізми, коли інтенція та рецепція збігаються з бажаною ринковою реалізацією текстів), то робота набула б більшого концептуального заокруглення, а третій розділ, присвячений суто маркетинговим питанням, здобув би додаткове обґрунтування.

Однак ці міркування щодо можливих шляхів покращення роботи не заперечують вагомості наукового внеску дисертанта, а можуть бути враховані під час подальшої роботи над темою.

Загальний висновок про рівень набуття здобувачем теоретичних знань, відповідних умінь, навичок та компетентностей.

Запропоноване аналізування дисертації свідчить, що вона є самостійним, концептуальним дослідженням актуальної теми, ґрунтується на продуманому методологічному фундаменті, порушує ряд важливих філологічних проблем, а їх розв'язання відзначене науковою новизною, свіжістю ідей. Висновки дослідження обґрунтовані та переконливі. Робота має

теоретичне і практичне значення та заслуговує на увагу не лише широкого кола філологів, а й фахівців інших гуманітарних наук.

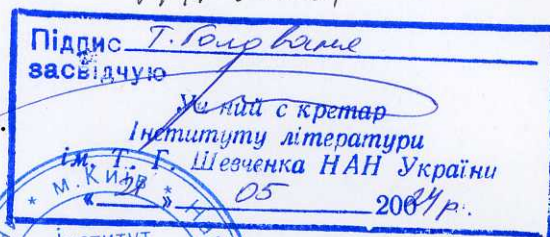
Загальна оцінка дисертації.

Дисертація «Образ автора і суб'єкт лірики Юрія Іздрика в контексті сучасного літературного процесу» відповідає спеціальності 035 Філологія в галузі знань 03 Гуманітарні науки та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженому Кабінетом Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (з наступними змінами), наказу Міністерства освіти і науки від 12.01.2017 № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації», затвердженому Міністерством юстиції України 03.02.2017 за № 155/30023, а її автор, Хіхлушко Богдан Сергійович, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 03 Гуманітарні науки зі спеціальності 035 Філологія.

Офіційний опонент
кандидат філологічних наук,
старший науковий співробітник
відділу української літератури ХХ століття
та сучасного літературного процесу
Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка
НАН України

Т.П. Головань Т.П. Головань

Підпис Т.П. Голованя підтверджую.

Учений секретар
Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка
НАН України,
кандидат філологічних наук

О.Б. Поліщук